

Orta Gelir Tuzağı

Sumru Öz†

Son günlerde Türkiye'nin gündeminde olan bir konu da orta gelir tuzağı. Gün geçmiyor ki basında yer alan, bazısı hükümet kaynaklı demeçlerde, Türkiye'nin orta gelir tuzağına düşme ihtimalinden söz edilmesin. Oysa Dünya Bankası raporlarına göre Türkiye 1960 yılından beri orta-gelir tuzağında. Hatta "orta gelir tuzağı" teriminin ilk kez kullanıldığı "Doğu Asya Rönesansı" başlıklı raporda, bu terim açıklanırken örnek olarak Latin Amerika ve Türkiye'nin de içinde bulunduğu Orta Doğu ülkeleri veriliyor [1]. Gerçekten de 1960-2000 arasında satın alma gücüne göre kişi başına milli geliri ABD'nin %21'inde çakılı kalan Türkiye tipik bir örnek.

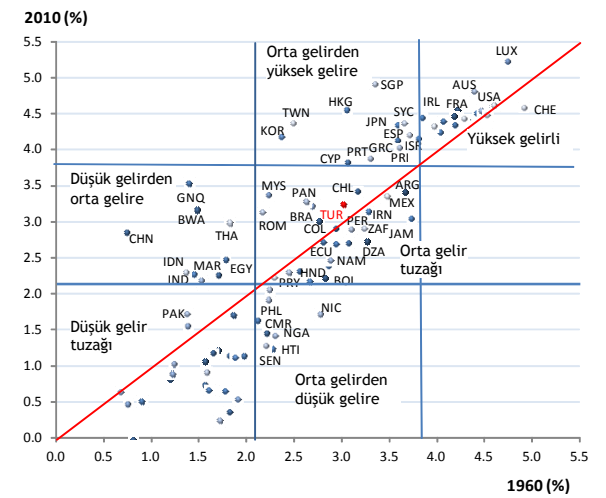
Geçtiğimiz Şubat ayında yine Dünya Bankası'nın yayımladığı "Çin: 2030" başlıklı rapora göre 1960 yılında orta gelirli sayılan 101 ülke arasında orta gelir tuzağından kurtularak yüksek gelir düzeyine geçebilen sadece 13 ülke var [2]. Bu ülkeler Dünya Bankası'nın orta gelir tanımına göre 1960 yılında ABD kişi başına gelirinin %5,5'i ile %44'ü arasında bir gelire sahipken 2008 yılında bunu %45 ve üzerine çıkarmayı başaran ülkeler. Raporda

† Dr., Koç Üniversitesi-TÜSİAD EAF, soz@ku.edu.tr

Maddison veri tabanı kullanılarak hazırlanan grafiğe göre bu ülkeler Ekvator Ginesi, Hong Kong, İrlanda, İsrail, İspanya, Japonya, Kore, Mauritius, Portekiz, Porto Riko, Singapur, Tayvan ve Yunanistan. Latin Amerika ve Orta Doğu ülkeleri ise 1960 yılı gibi oldukça erken bir tarihte orta gelir düzeyine ulaşmakla beraber, rekabet güçlerini ucuz işçiliğe dayandırmaktan, ekonomilerini de basit teknolojileri adapte etmekten öteye taşıyamadıkları için 50 yıl boyunca orta gelir düzeyini aşamıyorlar. Rapora göre Çin de orta gelir tuzağı içinde.

Şekil 1, benzer bir gruplandırmayı ülkelerarası gelir düzeyi karşılaştırmalarının daha sağlıklı olmasını sağlayan PWT 7.1 veri tabanını [3] kullanarak yapıyor. Ayrıca orta gelir düzeyinin üst sınırını aynen korumakla beraber, alt sınırını %10 olarak alıyor. Çünkü "Çin: 2030" başlıklı raporda da belirtildiği gibi, orta gelir düzeyine ulaşabilmek için bir ülkenin hiç olmazsa düşük teknoloji ile emek-yoğun üretim yapan bir imalat sanayine sahip olması ve yurtdışı piyasalarda bu ürünlerle rekabet edebilmesi beklenir.

Şekil 1. Ülkelerin ABD'ye kıyasla kişi başına geliri 1960-2010 (yüzdesinin doğal logaritması olarak)

Kaynak: PWT 7.1 [3]

Kısaltmalar: Dünya Bankası [4]

Aynı raporda orta gelir tuzağı şöyle açıklanıyor: Düşük gelirli ülkeler yurt dışından transfer ettikleri basit teknolojiyle ürettikleri ucuz maliyetli ve emek-yoğun ürünlerle, düşük emek maliyeti avantajını kullanarak uluslararası piyasalarda rekabet edebilirler. Emek ve sermayenin verimliliği düşük tarım sektöründen daha yüksek verimliliğe sahip imalat sektörüne kaymasıyla birlikte ülkenin üretkenlik düzeyi, dolayısıyla da gelir düzeyi artar. Ancak ülkelerin orta gelir düzeyine ulaşmalarıyla beraber kırsal kesimdeki eksik istihdam giderek azalır, ücretler artar ve dolayısıyla uluslararası rekabet gücü düşer. İnovasyon yoluyla üretkenlik düzeyini artıramayan ülkeler orta gelir düzeyinden yüksek gelir düzeyine geçemezler, bir başka deyişle orta gelir tuzağına düşerler [2]. Özetle, yüksek beceri düzeyi gerektiren yenilikçi ürünlerde gelişmiş ülkelerle, emek-yoğun ürünlerde ise emeğin ucuz olduğu düşük gelirli ülkelerle rekabet edemeyen ülkeler orta-gelir tuzağına girer.

Şekil 1'e göre 1960-2010 döneminde orta gelir tuzağından kurtulabilen 12 ülke var. Bunlar, Singapur, Hong Kong, Tayvan, Kore, Japonya gibi Doğu Asya ülkeleri; İspanya, Yunanistan, Portekiz, Güney Kıbrıs gibi AB ülkelerine yakınsayan ülkeler ile Seyşeller, İsrail ve ABD'ye bağlı özerk bir bölge olan Porto Riko.

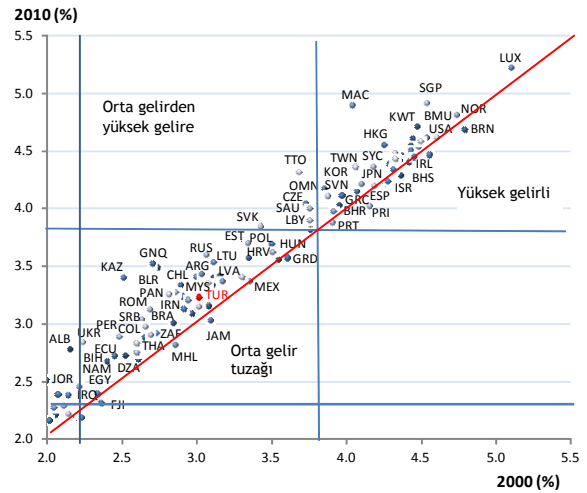
“Çin: 2030” başlıklı Dünya Bankası Raporu'ndan farklı olarak Şekil 1'de Çin, düşük gelir düzeyinden orta gelir düzeyine geçen ülkeler arasında yer alıyor.‡ 1960-2010 arasında düşük

‡ PWT 7.1'e göre 1960 yılında ABD'nin %5'i ya da %2'si kadar bir kişi başına milli geliri olan Çin'i o dönemde orta gelir düzeyinde saymak, dolayısıyla orta gelir tuzağına olduğunu savunmak zor. Ancak son otuz yıldır neredeyse yılda ortalama %10 büyüyün Çin ekonomisinin bu performansını sürdürmeyeceğini ve

gelirden orta gelir düzeyine geçebilen diğer ülkeler ise Tayland, Endonezya, Hindistan, Fas ve Mısır ile zengin doğal kaynaklara sahip iki küçük Afrika ülkesi olan Ekvator Ginesi ve Botswana.

Şekil 1'in merkezinde yer alan ve 1960 yılından bu yana orta gelir tuzağına olan ülkelerin büyük bir bölümü Latin Amerika ülkeleri. Türkiye'nin de yer aldığı bu grupta İran, Güney Afrika, Romanya, Jamaika ve Malezya[§] da bulunuyor. Şekil 1, orta gelir tuzağına takılmaktan daha kötü durumların da olabileceğine işaret ediyor. Çoğunluğu Afrika ülkelerinden oluşan düşük gelir tuzağındaki ülkeler grubunda Pakistan da yer alıyor. 1960-2010 arasında orta gelir düzeyinden düşük gelir düzeyine geçen grupta ise Filipinler, Nikaragua, Kamerun, Senegal, Nijerya ve Haiti var.

Şekil 2. Ülkelerin ABD'ye kıyasla kişi başına geliri - 2000-2010 (yüzdesinin doğal logaritması olarak)

Kaynak: PWT 7.1 [3]

Kısaltmalar: Dünya Bankası [4]

önümüzdeki dönemde orta-gelir tuzağına düşeceğini savunanlar da var [5].

§ 1991-2000 döneminde yıllık %7 büyüyün Malezya ekonomisi, sonraki 5 yıl boyunca %7,5 olan beklentinin çok altında, sadece %4,5'lik bir büyüme kaydetti. Orta-gelir tuzağına işaret eden bu düşük büyüme performansının nedenleri arasında kadınların eğitim almasına karşı gelmek ve iş hayatında azınlıkları dışlamak gibi uygulamalarla ülkenin insan kaynağını tam olarak kullanmaması öne çıkıyor [6].

Şekil 2, 1960 yılı için veri bulunmayan ülkeleri ve son dönemdeki gelişmeleri görebilmek açısından Şekil 1'deki uygulamayı 2000-2010 dönemi için tekrarlıyor. Düşey ekseninde Şekil 1'de olduğu gibi 2010 yılı kişi başına milli gelirinin ABD'ninkine oranı (doğal logaritması alınarak), yatay ekseninde ise 1960 yerine 2000 yılı değerleri yer alıyor. Şekil 2'den çıkarılabilecek birkaç sonuç var. İlki, Şekil 1'e göre orta gelir tuzağından kaçabilen 12 ülkenin bunu 2000 yılı öncesinde gerçekleştirmiş olduğu. Çünkü Şekil 2'de bu ülkeler 2000 yılında yüksek gelirli ülkeler grubunda bulunuyor ve 2010'da da bu durumlarını koruyor. İkincisi, PWT 7.1'de 1960 yılı kişi başına milli gelir verisi olmayan ülkelere Slovenya, Bahreyn ile birkaç küçük ada ülkesinin de 2000 yılı itibarıyla yüksek gelir grubunda yer alması. Üçüncü olarak, 2000 yılı öncesinde orta gelir tuzağından kurtulan 12 ülkeye ek olarak 2000-2010 döneminde 6 ülkenin daha yüksek gelir düzeyine ulaşmış olmaları. Bu ülkeler AB'ye yakınsama sürecindeki Çek Cumhuriyeti ve Slovakya ile Umman, Suudi Arabistan ve Libya gibi petrol gelirleri sayesinde zenginleşen ülkeler.

Şekil 2'den çıkarılabilecek son bir sonuç da orta gelir tuzağında olan hemen hemen bütün ülkelerin 45° çizgisiyle gösterilen ve ABD kişi başına gelirindeki büyümeyi gösteren doğrunun üzerinde yer almaları. Daha açık bir ifadeyle, yüksek gelirli ülkelere yakınsama ve böylece orta gelir tuzağından kurtulma eğilimine girmiş olmaları**. Yukarıda belirtildiği gibi, 1960-2000 arasında satın alma gücüne göre kişi başına milli

** Ancak, Latin Amerika ülkelerinin 2000'lerde sergilediği geçmiştekine kıyasla yüksek büyüme performansının emtia fiyatlarının ve ABD'de göçmen olarak bulunan işçiler tarafından yapılan transferlerin artmasından kaynaklandığı belirtiliyor [8].

geliri ABD'nin %21'inde çakılı kalan, ancak 2010 yılı itibarıyla bu oranın %25'i aştığı Türkiye de bu ülkeler arasında yer alıyor.

Orta gelir tuzağından çıkamayan Latin Amerika ülkelerinin son otuz yıllık deneyimi, sadece piyasa güçlerine dayanarak yüksek büyümenin sağlanamayacağını, hükümetlerin eğitim, teknolojik yeterlilik ve özel sektörle işbirliği konusunda inisiyatif alması gerektiğini gösteriyor [7]. Doğu Asya ülkelerinin etkileyici bir büyüme performansı göstermelerinin ardından ulaştıkları orta gelir düzeyinde takılıp kalmamaları için uygulamaları gereken stratejinin belirlenmeye çalışıldığı "Doğu Asya Rönesansı" başlıklı Dünya Bankası Raporu'nda ise, bunun için ülkelerin üç farklı dönüşümü gerçekleştirmesi gerektiği belirtiliyor [2]. İlk olarak, üretim ve istihdamda çeşitlenmenin önce yavaşlayıp uzmanlaşma arttıkça tersine dönmesi; ikinci olarak ise yatırımın önemi giderek azalırken inovasyonun öneminin artması gerekiyor. Son olarak, eğitim sisteminin çalışanları yeni teknolojilere adapte olacak donanıma kavuşturmakla yetinmeyip yeni ürün ve süreç yaratacak hale getirecek şekilde dönüştürülmesi şart. Bu dönüşümleri gerçekleştirerek yaratıcı bir topluma ve ekonomiye sahip olmak, eğitime yapılacak yatırımlar ile kurumsal reformlar ve yönetim ilkelerine uyum ile mümkün [8].

Orta gelir tuzağından kurtulmak için ölçek ekonomisinin avantajına sahip olmayan diğer orta büyüklükteki ülkeler gibi Türkiye de marjinal üretkenliği gittikçe azalan üretim faktörlerini arttırmaya çalışmaktan çok yukarıda belirtilen dönüşümleri gerçekleştirmek durumunda. Aksi halde 1960-2000 döneminde olduğu gibi on yıllar boyunca orta gelir tuzağından çıkamayabilir.

Kaynaklar

- [1] Gill, I. ve H. Kharas, 2007, “An East Asian Renaissance: Ideas for Economic Growth”, The World Bank
- [2] The World Bank, 2012, “China 2030: Building a Modern, Harmonious, and Creative High-Income Society”
- [3] Heston, R. A., R. Summers ve B. Aten, Penn World Table Version 7.1, Center for International Comparisons of Production, Income and Prices at the University of Pennsylvania, Temmuz 2012
- [4] World Bank List of Economies, Temmuz 2012, [http://librarians.acm.org/sites/default/files/world%20bank%20List%20of%20Economies%20\(as%20of%20July%202012\).pdf](http://librarians.acm.org/sites/default/files/world%20bank%20List%20of%20Economies%20(as%20of%20July%202012).pdf)
- [5] Economist, 2011, “Beware the middle-income trap: China’s roaring growth cannot last indefinitely”, Haziran 2011
- [6] Woo, W. T., 2009, “Getting Malaysia Out of the Middle-Income Trap”, SSRN Working Paper Series
- [7] Paus, E., 2011, “Latin America’s Middle Income Trap”, America’s Quarterly, Kış 2011
- [8] Drysdale, P., 2012, “Asia’s human capital and the middle-income trap”, East Asia Forum, Temmuz 2012